

ศึกษาเปรียบเทียบเป้าหมายการพัฒนาจากภายใน
กับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
A Comparative Study of the Inner Development Goals
and the Philosophy of Sufficiency Economy

ชิสา กันยาริยะ¹ และ สิริินทร์ กันยาริยะ²

Chisa Gunyaviriya¹ and Sirin Gunyaviriya²

^{1,2}สาขาวิชาปรัชญาและจริยศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

^{1,2}Philosophy and Ethics Program, Graduate School, Suan Sunandha Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: ¹chisa.gu@ssru.ac.th

²sirin.cnt@hotmail.com

Received: April 17, 2025; Revised: April 27, 2025; Accepted: April 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวคิด จุดร่วม และจุดต่างระหว่างเป้าหมายการพัฒนาจากภายใน (Inner Development Goals: IDGs) กับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งในเชิงปรัชญาและการประยุกต์ใช้ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการวิเคราะห์เชิงปรัชญา การตีความเชิงเนื้อหา และการสังเคราะห์แนวคิดเชิงเปรียบเทียบ ข้อมูลประกอบการวิจัยได้แก่ เอกสารต้นฉบับและงานวิชาการทั้งในระดับสากลและบริบทของสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า IDGs และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีเป้าหมายร่วมกันในการส่งเสริมการพัฒนามนุษย์จากภายใน โดยเน้นการเติบโตด้านจิตใจ ความเข้าใจตนเอง ความสัมพันธ์ที่สมดุลกับผู้อื่น และการดำรงชีวิตอย่างมีจริยธรรมและมั่นคง แม้ว่าทั้งสองแนวคิดจะมีรูปแบบการนำเสนอและบริบทวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แต่ล้วนมีความตั้งใจร่วมในการวางรากฐานของความยั่งยืนบนพื้นฐานคุณธรรมและความมั่นคงทางใจ IDGs มีลักษณะที่เป็นระบบ และสามารถประยุกต์ใช้ได้ในระดับองค์กรและการพัฒนาภาวะผู้นำอย่างกว้างขวาง ขณะที่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเน้นการถ่ายทอดคุณค่าทางจริยธรรมอย่างลึกซึ้งผ่านบริบทท้องถิ่น องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย คือการพัฒนา H.E.A.R.T. Model ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดบูรณาการที่ผสาน IDGs กับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย H=การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม, E=รากฐานของคุณธรรมจริยธรรม, A=การเชื่อมโยงการเติบโตภายในและภายนอก, R=หยั่งรากในภูมิปัญญาท้องถิ่น และ T=การประยุกต์ใช้เพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้ง โมเดลนี้สามารถนำไปใช้พัฒนาคุณภาพมนุษย์ในระดับบุคคล องค์กร และนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนจากภายใน (IDGs), เศรษฐกิจพอเพียง, การวิเคราะห์เชิงปรัชญา

Abstract

This research article aims to compare the concepts, similarities, and differences between the Inner Development Goals (IDGs) and the Philosophy of Sufficiency Economy, focusing on both philosophical perspectives and practical applications. The study employs a qualitative research methodology, utilizing philosophical analysis, content interpretation, and comparative conceptual synthesis. Data sources include original canonical texts and academic works from both global and Thai contexts. The findings reveal that both the IDGs and the Philosophy of Sufficiency Economy share a common goal of promoting human development from within, emphasizing inner growth, self-understanding, balanced interpersonal relationships, and the capacity to live ethically and resiliently amidst a changing world. Although the two frameworks differ in their presentation styles and cultural contexts, they share a unified intention to lay the foundations of sustainability on the basis of virtue and inner resilience. The IDGs offer a systematic approach that can be broadly applied in organizational and leadership development, whereas the Philosophy of Sufficiency Economy deeply conveys ethical values through localized contexts. A significant contribution of this study is the development of the H.E.A.R.T. Model, an integrated conceptual framework that combines the IDGs with the Philosophy of Sufficiency Economy. The model comprises H=Holistic Human Development, E=Ethical Foundations, A=Alignment of Inner and Outer Growth, R=Rooting in Local Wisdom, and T=Transformation through Application. This model can be effectively applied to enhance human quality at the individual, organizational, and policy levels toward sustainable development.

Keywords: Inner Development Goals (IDGs), Sufficiency Economy, Philosophical Analysis

บทนำ

ในโลกยุคปัจจุบัน การพัฒนาทางวัตถุได้ก้าวหน้าอย่างรวดเร็วอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน เทคโนโลยีและนวัตกรรมได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อทุกมิติของการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสาร การศึกษา การดำเนินธุรกิจ หรือแม้แต่การบริหารจัดการประเทศ อย่างไรก็ตาม แม้โลกภายนอกจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างก้าวกระโดด แต่ปัญหาภายในมนุษย์กลับยังคงดำรงอยู่อย่างลึกซึ้ง ทั้งปัญหาความเครียด วิกฤตอัตลักษณ์ ความไม่มั่นคงในตนเอง ความเหลื่อมล้ำ และความเปราะบางของจริยธรรม ในสังคมสมัยใหม่ เหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาภายนอกเพียงลำพังนั้น ไม่อาจนำไปสู่ความยั่งยืนอย่างแท้จริง หากปราศจากการพัฒนาภายในที่ลึกซึ้งควบคู่ไปด้วย แนวคิดนี้สอดคล้องกับพระราช

ดำรัสที่ว่า “.....ขาดทุนคือกำไร (Our loss is our gain) การเสียคือการได้ ประเทศชาติก็จะก้าวหน้า และการที่คน อยู่ดีมีสุขนั้น เป็นกำไรอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งนับเป็นมูลค่าเงินไม่ได้...” สำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2559) ซึ่งสะท้อนถึงคุณค่าของการเสียสละเพื่อ เป้าหมายที่ยิ่งใหญ่กว่าตนเอง (ศิริ ถิอาสนา และเสนห์ คำสมหมาย, 2560) สภาพสังคมไทยในอดีตที่ ดำรงอยู่ด้วยความพอเพียง เรียบง่าย และเอื้ออาทร ได้สะท้อนรูปแบบของการพัฒนาที่อิงความสัมพันธ์ และคุณธรรมเป็นรากฐาน ซึ่งเป็นเงื่อนไขภายในของความยั่งยืนอย่างแท้จริง ดังที่เมธา ทธิเมพาธิป และ รวิช ตาแก้ว (2566) ระบุว่า “สังคมไทยในอดีตนั้นแม้จะไม่ได้ร่ำรวยแต่ก็ไม่ถึงกับขัดสน ด้วยความเป็นอยู่ แบบเรียบง่าย พึ่งพากันและกัน ทำให้เกิดความรัก ความเข้าใจ ความผูกพัน และความช่วยเหลือซึ่งกัน และกันในหมู่บ้านชุมชน”

จากบริบทดังกล่าว แนวคิดเรื่อง “การพัฒนาจากภายใน” จึงเริ่มได้รับการพูดถึงมากยิ่งขึ้นในเวที โลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปของ “เป้าหมายการพัฒนาจากภายใน” หรือ Inner Development Goals (IDGs) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ริเริ่มจากการมองเห็นข้อจำกัดของเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ที่แม้จะครอบคลุมประเด็นหลากหลายด้าน แต่ยังคงเครื่องมือในการ พัฒนาความสามารถด้านในของมนุษย์ที่จะเป็นผู้ขับเคลื่อนเป้าหมายเหล่านั้นให้เกิดขึ้นจริง IDGs จึงถือ กำเนิดขึ้นเพื่อเสริมพลังให้บุคคลสามารถ “เป็น” ก่อนที่จะ “ทำ” ด้วยความเข้าใจตนเอง มีความเห็นอก เห็นใจ รู้จักฟังอย่างลึกซึ้ง รู้จักจัดการกับอารมณ์ และรู้เท่าทันอัตตา การเติบโตภายในจึงเป็นรากฐานของ การเปลี่ยนแปลงภายนอกในระยะยาว โดย IDGs ประกอบด้วย 5 มิติสำคัญ ได้แก่ 1) การเป็น (Being) 2) การคิด (Thinking) 3) ความสัมพันธ์ (Relating) 4) การร่วมมือ (Collaborating) และ 5) การลงมือ ปฏิบัติ (Acting) แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวทางของการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเน้นการ พัฒนาจากภายในเป็นแกนกลาง โดยมุ่งพัฒนาคน พัฒนาจิตใจ และสังคม ควบคู่กับการดูแลสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐาน (สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์ และคณะ, 2567) แต่ละมิติ เสนอคุณลักษณะที่ควรพัฒนา เช่น สติ ความถ่อมตน ความมั่นคงภายใน ความกล้าหาญ การฟังอย่าง ลึกซึ้ง ความเห็นอกเห็นใจ การเชื่อมโยงกับผู้อื่น ความร่วมมือที่มีคุณภาพ และการกระทำอย่างมี จริยธรรม แนวคิดเหล่านี้ล้วนตั้งอยู่บนฐานของจิตวิญญาณมนุษย์ (human spirit) ซึ่งเชื่อว่าการ เปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่จะเกิดขึ้นในโลกภายนอก จำเป็นต้องเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงในโลกภายใน แนวคิด นี้ได้รับการสนับสนุนในระดับนานาชาติ โดยมีการระบุว่า “หากไม่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานในคุณค่า ความเข้าใจ และความสามารถในการเป็นผู้นำของมนุษย์ การแก้ไขปัญหาภายนอกอาจซ้ำเกินไปไม่เพียงพอ หรือไม่ยั่งยืน” (Ankrah et al., 2023)

ในขณะเดียวกัน หากย้อนกลับมามองบริบทของสังคมไทย จะพบว่าประเทศไทยเองก็มีแนวคิด เชิงปรัชญาที่สอดคล้องกับ IDGs อยู่แล้ว นั่นคือ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ บรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระราชทานไว้เป็นแนวทางในการ ดำรงชีวิตของประชาชนและการบริหารประเทศ ปรัชญานี้มิได้จำกัดอยู่เพียงแง่มุมเศรษฐกิจ หากแต่เป็น กรอบความคิดที่ครอบคลุมมิติของจิตใจ จริยธรรม และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเน้นการดำรงอยู่ด้วยความ

พอประมาณ การมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันในตนเองบนฐานของความรู้และคุณธรรม แนวทางการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับองค์กร ได้แสดงให้เห็นว่า หลักคิดดังกล่าวนี้ได้จำกัดอยู่เฉพาะในการดำเนินชีวิตส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังสามารถนำมาปรับใช้ในการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน ทั้งในมิติของการวางแผน การบริหารทรัพยากรบุคคล และการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในระบบการทำงาน โดยเฉพาะในบริบทของสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทในการปลูกฝังจิตสำนึก เช่น ศาสนา การศึกษาหรือชุมชน (พระมหาชาติรี เชื้อบุญจันทร์ และคณะ, 2567) เป็นความพยายามสร้างดุลยภาพระหว่าง “ความพอใจในสิ่งที่มี” กับ “ความใฝ่ฝันในสิ่งที่ดี” โดยไม่ปล่อยให้ตนเองถูกรอบงำด้วยความโลภ ความโกรธ หรือความหลง

ความน่าสนใจคือ เมื่อพิจารณา IDGs ควบคู่กับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะพบว่าทั้งสองแนวคิดต่างมีความมุ่งหมายร่วมกันในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์จากภายใน แม้จะมีบริบท จุดกำเนิด และภาษาที่ใช้ในการสื่อสารต่างกัน แต่สืกลงไปในแก่นของแนวคิด ล้วนมีเจตจำนงเดียวกันในการเสริมสร้าง “ภูมิคุ้มกันทางจิต” เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงตนได้อย่างมั่นคงในโลกแห่งความไม่แน่นอน แนวคิดของ IDGs พยายามตอบโจทย์โลกยุคใหม่ด้วยภาษาของการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เข้าใจง่ายและสื่อสารได้ในระดับสากล ขณะที่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงพยายามรักษาจิตวิญญาณของความเป็นไทยที่เชื่อในความสมดุล ความสงบ และความสุขจากการรู้จักพอ อีกประเด็นสำคัญคือ การที่ทั้ง IDGs และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต่างมองว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ ต้องเริ่มจาก “ภายในมนุษย์” เป็นอันดับแรก ก่อนที่จะขยายผลสู่ระดับชุมชน สังคม ประเทศ และโลก โดยอาศัยหลักคุณธรรม ความรู้ ความสัมพันธ์ระหว่างกัน และการปฏิบัติที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ไม่ใช่การบริโภคหรือแสวงหาความมั่งคั่งแบบไร้ขีดจำกัด เช่นเดียวกับหลักการทรงงานข้อ “ภูมิสังคม” ที่วางอยู่บนรากฐานปรัชญาสังคมซึ่งครอบคลุมทั้งมิติของสังคม วิทยา ประวัติศาสตร์ และภูมิประเทศ อันชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาจะสัมฤทธิ์ผลได้ ต้องเกิดจากการเข้าใจโครงสร้างร่วมของชุมชนและการเคารพในความแตกต่างของพื้นที่ (เมธา หริมเทพาธิป และคณะ, 2566)

บทความวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดของ IDGs และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในมิติต่าง ๆ ทั้งเชิงแนวคิด คุณค่า กระบวนทัศน์ และการประยุกต์ใช้ โดยตั้งคำถามสำคัญว่า: ทั้งสองแนวคิดนี้มีจุดร่วมกันที่ใด จุดต่างอยู่ที่ไหน และจะสามารถนำมาผสานเพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาที่ตอบโจทย์โลกยุคใหม่ได้อย่างไร? การศึกษาเปรียบเทียบในครั้งนี้ไม่ได้หวังเพียงเพื่อหาข้อสรุปเชิงทฤษฎี แต่หวังว่าจะเป็นก้าวหนึ่งของการสร้างสะพานเชื่อมระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นและกรอบคิดสากลเพื่อร่วมกันสร้างอนาคตที่มีความมั่นคงทั้งในเชิงวัตถุและจิตวิญญาณ ด้วยเหตุนี้ การวิจัยในครั้งนี้จึงมีความสำคัญยิ่งในการเปิดพื้นที่สนทนาเชิงลึกระหว่างแนวคิดพัฒนาจากภายในในระดับสากลกับรากฐานทางจริยธรรมและวัฒนธรรมไทย อันจะนำไปสู่ความเข้าใจใหม่ที่ไม่เพียงส่งเสริมความตระหนักรู้ในตนเอง แต่ยังส่งผลต่อการสร้างสังคมที่มั่นคง เกื้อกูล และเปี่ยมด้วยคุณธรรมในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อเปรียบเทียบแนวคิด จุดร่วม และจุดต่างระหว่างเป้าหมายการพัฒนาจากภายใน (IDGs) กับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงปรัชญาและการประยุกต์ใช้

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยเรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบเป้าหมายการพัฒนาจากภายในกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์เชิงปรัชญา (Philosophical Analysis) และการเปรียบเทียบเชิงแนวคิด (Conceptual Comparison) เพื่อศึกษาระบบความคิด โครงสร้างเชิงอุดมการณ์ และคุณค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏในแนวคิดของ “เป้าหมายการพัฒนาจากภายใน” (Inner Development Goals: IDGs) และ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยอาศัยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การตีความเชิงปรัชญา (Interpretive Approach) และการสังเคราะห์องค์ความรู้ (Synthesis of Knowledge)

2. ขอบเขตการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ครอบคลุมแนวคิดและเอกสารหลักที่เกี่ยวข้องกับ (1) เป้าหมายการพัฒนาจากภายใน (IDGs) ซึ่งประกอบด้วยเอกสารรายงาน Framework 1.0 ของ Inner Development Goals, เว็บไซต์และรายงานที่จัดทำโดย Inner Development Goals Foundation และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในระดับนานาชาติ (2) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประกอบด้วยพระราชดำรัสและพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เอกสารนโยบายของรัฐบาลไทย งานวิจัยและบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง รวมถึงแนวทางการประยุกต์ใช้ในภาคปฏิบัติ ขอบเขตของการเปรียบเทียบเน้นที่องค์ประกอบหลัก คุณค่าเชิงจริยธรรม และกระบวนการพัฒนาคนที่ปรากฏในทั้งสองแนวคิด

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

(1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ เอกสารต้นฉบับจากองค์กรที่พัฒนาแนวคิด IDGs เช่น รายงาน Framework ฉบับต่าง ๆ และพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง

(2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ งานวิจัย บทความวิชาการ เอกสารวิเคราะห์ และกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้แนวคิดทั้งสอง

การเก็บรวบรวมข้อมูลเน้นการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ (Systematic Literature Review) การค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลออนไลน์ ฐานข้อมูลวารสาร และเอกสารราชการ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย ครบถ้วน และน่าเชื่อถือ

4. การวิเคราะห์และแปลผลข้อมูล

ข้อมูลที่รวบรวมได้จะถูกนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อจัดหมวดหมู่แนวคิดหลัก หาความสัมพันธ์เชิงตรรกะ และระบุประเด็นร่วมและต่างระหว่างแนวคิด IDGs กับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จากนั้นจะใช้วิธีการตีความเชิงปรัชญา (Hermeneutic Interpretation) เพื่อลงลึกถึงนัยยะของคุณค่า แนวทางการพัฒนา และอุดมคติที่อยู่เบื้องหลังแนวคิดแต่ละชุด ในขั้นตอนสุดท้าย จะมีการสังเคราะห์องค์ความรู้ (Knowledge Synthesis) เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงบูรณาการ และสร้างข้อสรุปที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคน องค์กร และสังคมในอนาคต

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเป้าหมายการพัฒนาจากภายใน (Inner Development Goals: IDGs) เปรียบเทียบกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่าทั้งสองแนวคิดแม้จะถือกำเนิดจากบริบททางวัฒนธรรมที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิง แต่กลับมีความสอดคล้องอย่างลึกซึ้งในเชิงปรัชญา โดยเฉพาะในประเด็นที่ต่างก็ยึดถือ “การพัฒนามนุษย์จากภายใน” เป็นรากฐานของการเปลี่ยนแปลงระดับโครงสร้างทั้งในระดับบุคคล องค์กร และสังคม ในมิติของ IDGs ได้เสนอกรอบความคิดที่มุ่งเน้นการฝึกฝนคุณลักษณะภายในของมนุษย์ผ่านห้ามิติหลัก ได้แก่ การเป็น การคิด ความสัมพันธ์ การร่วมมือ และการลงมือปฏิบัติ โดยเชื่อว่าเมื่อนุษย์มีความมั่นคงจากภายใน ก็จะสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนในระดับภายนอกได้ ขณะที่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีรากฐานทางวัฒนธรรมไทยที่ยังลึกในหลักคุณธรรมและความพอประมาณ ได้เสนอแนวคิดการดำรงชีวิตและการพัฒนาที่สมดุลโดยไม่หลงไปกับกระแสของบริโภคนิยม แต่เน้นการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัว และการดำรงอยู่ด้วยความรู้ควบคู่กับคุณธรรม ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นกระบวนการฝึกฝนภายในเพื่อเตรียมจิตใจให้พร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างมั่นคง

เมื่อพิจารณาในระดับของคุณค่าและเจตจำนง จะเห็นได้ชัดว่าทั้งสองแนวคิดต่างมุ่งเน้นให้มนุษย์กลับมาทำความเข้าใจตนเอง เชื่อมโยงกับผู้อื่น และอยู่ในโลกอย่างมีสติ IDGs ใช้ภาษาสมัยใหม่ที่ตอบโจทยองค์กรยุคใหม่และผู้นำที่ต้องรับมือกับความซับซ้อน ขณะที่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงใช้ภาษาที่เรียบง่าย ลึกซึ้ง แต่ทรงพลังในเชิงจริยธรรม ซึ่งแม้จะดูแตกต่างในเชิงภาษาทางแนวคิด แต่เมื่อนำมาเทียบเคียงกันในระดับนัยทางปรัชญาแล้ว กลับพบว่ามีจุดร่วมอยู่มากมาย อาทิ การส่งเสริมความตระหนักรู้ในตน การมีจิตใจที่มั่นคง การพึ่งพาตนเองโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น และการมองเห็นคุณค่าของความสัมพันธ์ที่สมดุลระหว่างตนเองกับโลกภายนอก สิ่งที่แตกต่างกันคือ IDGs มีโครงสร้างที่แบ่งหมวดหมู่ชัดเจน เป็นแนวทางที่สามารถนำไปประยุกต์ในวงการบริหารจัดการ การพัฒนาทักษะผู้นำ และการออกแบบการเรียนรู้แบบใหม่ได้อย่างเป็นระบบ ขณะที่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้มีโครงสร้างที่เป็นทางการในลักษณะโมเดล แต่มีพลังในการชี้นำเชิงคุณธรรม และสามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างยืดหยุ่นในชีวิตประจำวัน

แม้จะต่างกันเชิงวิธีการและสำนวนของการนำเสนอ แต่ทั้งสองแนวคิดล้วนมีศักยภาพในการเสริมสร้างพลังภายในมนุษย์อย่างแท้จริง โดย IDGs เปิดพื้นที่ให้กับการพัฒนาเชิงสากลที่เน้นสมรรถนะ

เชิงจิตวิญญาณ ส่วนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องมือทางจริยธรรมที่มีศักยภาพในการวางรากฐานทางจิตใจสำหรับการดำรงชีวิตอย่างสมดุลในสังคมไทย หากสามารถบูรณาการแนวคิดทั้งสองเข้าด้วยกัน จะก่อให้เกิดกรอบแนวคิดใหม่ที่ผสมผสานระหว่างความเป็นสากลกับภูมิปัญญาท้องถิ่น อันสามารถนำไปสู่การพัฒนาคนและสังคมในทิศทางที่มีทั้งคุณธรรมและประสิทธิภาพ เป็นความยั่งยืนที่ไม่เพียงวัดได้จากภายนอก แต่สามารถสัมผัสได้จากการเติบโตของจิตใจและความสงบภายใน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่ได้สะท้อนให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องเป้าหมายการพัฒนาจากภายใน (IDGs) และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แม้จะมีจุดเริ่มต้นและกรอบทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แต่กลับมีความสอดคล้องกันในระดับโครงสร้างเชิงจริยธรรมและเป้าหมายเชิงปรัชญาอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพมนุษย์จากภายในเป็นฐานรากของการพัฒนาสังคมในภาพรวม ทั้งสองแนวคิดล้วนตอกย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของ “จิตที่มั่นคง” และ “คุณธรรมที่ยั่งยืน” ในฐานะที่เป็นหัวใจของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและยั่งยืน

IDGs ชี้ให้เห็นว่ามิติภายในของมนุษย์ เช่น ความตระหนักรู้ตน ความเข้าใจผู้อื่นและความสามารถในการร่วมมือกันอย่างมีคุณภาพ ไม่ใช่เพียงทักษะที่ดี แต่คือ “ความจำเป็น” สำหรับโลกในยุคที่ซับซ้อนและเปราะบาง ขณะที่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ชี้นำแนวทางแห่งการมีชีวิตอย่างสมดุล โดยไม่หลงไปกับความโลภ ความเร่งรีบ หรือความทะยานอยากไร้ขอบเขต ทั้งสองแนวคิดต่างก็ไม่เน้นการพึ่งพาเทคโนโลยีหรือระบบโครงสร้างภายนอกเป็นหลัก แต่กลับเชื่อมั่นในการฝึกฝนตนเอง การยับยั้งชั่งใจ และการมองโลกด้วยใจที่เข้าใจมากกว่าตัดสิน เมื่อพิจารณาในระดับลึกแล้ว การพัฒนาแบบ “เติบโตจากภายใน” ที่ทั้งสองแนวคิดกล่าวถึง จึงไม่ได้เป็นเพียงกระบวนการทางจิตใจเท่านั้น แต่ยังเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคม ที่วางมนุษย์ไว้ในฐานะผู้รับผิดชอบต่อโลกอย่างแท้จริง

สิ่งที่น่าสังเกตคือ IDGs มีลักษณะที่สามารถนำไปใช้ได้อย่างเป็นระบบในระดับนานาชาติ โดยเฉพาะในแวดวงการศึกษาผู้นำ การพัฒนาองค์กร และการสร้างสมรรถนะด้านอารมณ์และจริยธรรมของบุคลากร ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มของโลกที่กำลังหันกลับมาหาคุณค่าที่ไม่ใช่เชิงเทคนิค เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความมั่นคงภายใน และจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อส่วนรวม ขณะที่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แม้จะมีรากฐานจากบริบทไทย แต่กลับมีพลังในการนำเสนอคำตอบที่เป็นสากลผ่านภาษาของความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัว ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ทุกสังคมต้องการในยุคแห่งความเปลี่ยนแปลงและวิกฤตซ้อนทับ ผลการวิจัยในครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาชาติ เชื้อบุญจันทร์ และคณะ (2567) ที่ศึกษาการจัดการองค์การคณะสงฆ์โดยใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวคิด พบว่า การบริหารที่ยึดหลักคุณธรรม เช่น การสั่งการอย่างมีจริยธรรม การประสานงานอย่างมีสำนึก และการควบคุมภายในอย่างมีความรับผิดชอบ ล้วนส่งผลต่อประสิทธิผลขององค์กรอย่างมีนัยสำคัญ

ในทางกลับกัน จุดต่างที่ปรากฏขึ้นจากการวิจัยก็มีคุณค่าต่อการทำความเข้าใจธรรมชาติของทั้งสองแนวคิดให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ความต่างในด้านภาษาทางความคิด รูปแบบการจัดโครงสร้าง และวิธีการนำเสนอ มิได้เป็นอุปสรรคต่อการบูรณาการ แต่กลับเปิดโอกาสให้เห็นช่องทางในการเสริมพลังกันอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ IDGs สามารถช่วยทำให้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีเครื่องมือเชิงปฏิบัติมากขึ้น และเข้าถึงผู้คนในวงกว้างได้ง่ายขึ้น ขณะเดียวกัน ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก็สามารถช่วยถ่วงสมดุลให้ IDGs ไม่หลงไปกับความเป็น “โมเดลเชิงเครื่องมือ” จนละเลยแก่นทางจริยธรรมและรากวัฒนธรรมของการพัฒนาจากภายใน ผลการวิจัยที่เน้นการพัฒนาจากภายในและการแบ่งปันที่มีฐานบนคุณธรรม สอดคล้องกับข้อเสนอของเมธา หริมเทพาธิป และวิรัช ตาแก้ว (2566) ที่ระบุว่า “ความพอเพียงในระดับก้าวหน้า นั้น ส่งเสริมให้บุคคลรู้จักแบ่งปันบนพื้นฐานความรอบรู้และคุณธรรม โดยเชื่อว่า สิ่งนี้จะนำมาซึ่งความรู้รักสามัคคีของคนในชาติ เกิดเครือข่ายการแบ่งปันที่สร้างความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ให้กับตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติได้” ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาที่ยึดโยงกับคุณค่าภายในของทั้ง IDGs และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างลึกซึ้ง.

ผลการวิจัยในครั้งนี้จึงมิได้เป็นเพียงการเปรียบเทียบเชิงทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังเผยให้เห็นถึง “โอกาส” ที่จะนำแนวคิดทั้งสองมาผนึกกำลังกันเพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาที่ยึดโยงกับรากของมนุษยธรรม ทั้งในระดับการออกแบบนโยบาย การจัดการเรียนรู้ และการพัฒนาองค์กรสู่ความยั่งยืนในศตวรรษที่ 21 การอภิปรายผลครั้งนี้จึงสอดคล้องกับข้อเสนอของนักคิดร่วมสมัยที่เชื่อว่าการพัฒนาจะไม่มี ความหมาย หากปราศจาก “มนุษย์ที่มีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง” อยู่เบื้องหลัง และนั่นคือสิ่งที่ IDGs และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต่างร่วมกันชี้ทางไว้ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ เมธา หริมเทพาธิป และคณะ (2566) ที่ระบุว่า ความเข้าใจจุดร่วมของพื้นที่ต่าง ๆ จะนำไปสู่การวางทิศทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับความสุขที่แท้จริงของผู้คนในแต่ละภูมิสังคม พร้อมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันที่ยั่งยืนจากภายใน และยังสอดคล้องกับข้อเสนอของ ศิริ ถิอาสนา และเสนอห์ คำสมหมาย (2560) ที่เสนอแนวทาง “ขาดทุนคือกำไร” อันชี้ให้เห็นว่า การยอมเสียบางสิ่งเพื่อประโยชน์ร่วมของสังคม คือกระบวนการพัฒนาภายในที่แท้จริง และในทำนองเดียวกัน งานวิจัยของ สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์ และคณะ (2567) ยังชี้ให้เห็นว่าการบูรณาการพุทธธรรมกับศาสตร์พระราชา โดยเฉพาะผ่านหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถทำให้การพัฒนาชุมชนมีความสมบูรณ์ทั้งในด้านวัตถุและจิตวิญญาณ เกิดการปฏิบัติที่ยึดโยงกับคุณธรรมในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาที่ยั่งยืนจากภายในสู่ภายนอก

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ H.E.A.R.T. Model เป็นการสังเคราะห์แนวคิดเป้าหมายการพัฒนาจากภายใน (IDGs) กับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างกรอบคิดเชิงบูรณาการในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์อย่างยั่งยืน โดยเน้นที่ความสมดุลระหว่างจริยธรรมภายในกับความสามารถเชิงปฏิบัติภายนอก การเติบโตภายในควบคู่กับการรับผิดชอบต่อสังคม และการผนวกความ

เป็นสากลกับภูมิปัญญาท้องถิ่น อันนำไปสู่แนวทางใหม่ของการพัฒนาที่มีทั้ง “ใจ” และ “เครื่องมือ” พร้อมกัน

H ย่อมาจาก Holistic Human Development หมายถึง การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม

E ย่อมาจาก Ethical Foundation หมายถึง รากฐานของคุณธรรมจริยธรรม

A ย่อมาจาก Alignment of Inner and Outer Growth หมายถึง การเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาภายในและภายนอก

R ย่อมาจาก Rooted in Local Wisdom หมายถึง หยั่งรากในภูมิปัญญาท้องถิ่น

T ย่อมาจาก Transformative Application หมายถึง การประยุกต์ใช้เพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้ง

โมเดล H.E.A.R.T. สะท้อนการพัฒนาแบบองค์รวมที่ผสมผสานความรู้สึก ความคิด และการกระทำ เข้าไว้ด้วยกัน โดยมีรากฐานอยู่ที่คุณธรรม ความพอเพียง การเติบโตทั้งภายในและภายนอก การเคารพ รากวัฒนธรรม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระดับบุคคล องค์กร และนโยบายได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 H.E.A.R.T. Model

จากแผนภาพที่ 1 H.E.A.R.T. Model สามารถอธิบายได้ว่า

H.E.A.R.T. Model ซึ่งเป็นการสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่าง IDGs และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถอธิบายในรายละเอียดได้ดังนี้

H = Holistic Human Development

Holistic Human Development คือ การพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม หมายถึง การพัฒนาที่ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ความรู้หรือทักษะเชิงเทคนิค แต่รวมถึงการพัฒนา “จิตใจ ความสัมพันธ์ และจริยธรรม” ไปพร้อมกัน เป็นแนวทางที่เห็นว่ามนุษย์มีมิติเชิงกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณที่ต้องพัฒนาไปพร้อมกัน เพื่อให้เกิดความสมดุลภายในและสามารถดำรงอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์

E = Ethical Foundation

Ethical Foundation คือ รากฐานของคุณธรรมจริยธรรม สู่ถึงการวางพื้นฐานด้านคุณธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ ความพอประมาณ ความเสียสละ และความเคารพผู้อื่น เป็นหลักการที่ทั้ง IDGs และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญ เพื่อสร้างมนุษย์ที่ไม่เพียง “มีความสามารถ” แต่ยัง “ใช้ความสามารถนั้นอย่างมีจริยธรรม” เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

A = Alignment of Inner and Outer Growth

Alignment of Inner and Outer Growth คือ การเชื่อมโยงระหว่างการเติบโตภายในและภายนอก สะท้อนถึงแนวคิดที่ว่า การเติบโตที่แท้จริงจะต้องเกิดจากการเปลี่ยนแปลงภายใน เช่น ความมั่นคงทางใจ ความเข้าใจตนเอง และความตั้งมั่นในคุณค่า ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภายนอกที่ยั่งยืน เช่น พฤติกรรม การทำงาน การบริหารจัดการ การพัฒนาองค์กรหรือชุมชน กล่าวคือ “เติบโตข้างในก่อน แล้วจึงสร้างผลข้างนอกได้จริง”

R = Rooted in Local Wisdom

Rooted in Local Wisdom คือ หยั่งรากในภูมิปัญญาท้องถิ่น เน้นความสำคัญของการเชื่อมโยงแนวคิดการพัฒนากับรากวัฒนธรรม จารีต และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สะท้อนความเข้าใจธรรมชาติของสังคมไทย แนวคิดนี้เปิดโอกาสให้การพัฒนาไม่เป็นการลอกเลียนแบบจากภายนอก แต่เป็นการฟื้นคืนคุณค่าในสิ่งที่สังคมไทยมีอยู่แล้ว และใช้เป็นฐานในการปรับตัวต่อโลกสมัยใหม่

T = Transformative Application

Transformative Application คือ การประยุกต์ใช้เพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้ง หมายถึง การนำแนวคิดไปสู่การปฏิบัติจริงที่ไม่เพียงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แต่เปลี่ยนแปลง “กรอบความคิด” และ “วิถีดำเนินชีวิต” ของบุคคลและสังคม โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการตระหนักรู้ การมีส่วนร่วม และการเติบโตจากภายในอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ศึกษาการประยุกต์ใช้โมเดล H.E.A.R.T. ในบริบทองค์กรและชุมชน จากการสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ H.E.A.R.T. Model ควรมีการศึกษาต่อยอดโดยทดลองนำโมเดลนี้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง เช่น ในโรงเรียน องค์กรภาครัฐ หรือชุมชน เพื่อศึกษาประสิทธิผลของการพัฒนาทั้งภายในและภายนอก

1.2 วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพื่อพัฒนาเครื่องมือภาคสนาม เพื่อให้เกิดความเป็นรูปธรรมในการประเมินและฝึกฝนด้านคุณธรรมภายใน ควรพัฒนาเครื่องมือ เช่น แบบประเมินคุณธรรมภายใน แบบฝึกหัดภาวะผู้นำที่มีใจ และกระบวนการกลุ่มที่ส่งเสริมการเติบโตด้านจิตใจในบริบทต่าง ๆ

1.3 ศึกษาเชิงเปรียบเทียบกับแนวคิดการพัฒนาภายในของวัฒนธรรมอื่น เพื่อขยายความเข้าใจในระดับโลก อาจศึกษาเปรียบเทียบกับ IDGs กับแนวคิดคล้ายกันในวัฒนธรรมตะวันออก เช่น โซฟีส์เต่า คัมภีร์โยคะ หรือการศึกษาอัทมาทางจิตของอินเดีย เพื่อค้นหาแก่นร่วมของการพัฒนาภายในจากมุมมองข้ามวัฒนธรรม

1.4 วิจัยการสื่อสารสาธารณะเพื่อถ่ายทอดแนวคิดการพัฒนาภายใน ควรศึกษาแนวทางในการใช้สื่อสารสาธารณะ (Public Communication) เช่น อินโฟกราฟิก วิดีโอ หรือเกมจำลองสถานการณ์ เพื่อถ่ายทอดแนวคิด IDGs และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ประชาชนในวงกว้าง โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและคนรุ่นใหม่

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาการประยุกต์ใช้โมเดล H.E.A.R.T. ในบริบทองค์กรและชุมชน จากการสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ H.E.A.R.T. Model ควรมีการศึกษาต่อยอดโดยทดลองนำโมเดลนี้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง เช่น ในโรงเรียน องค์กรภาครัฐ หรือชุมชน เพื่อศึกษาประสิทธิผลของการพัฒนาทั้งภายในและภายนอก

2.2 วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพื่อพัฒนาเครื่องมือภาคสนาม เพื่อให้เกิดความเป็นรูปธรรมในการประเมินและฝึกฝนด้านคุณธรรมภายใน ควรพัฒนาเครื่องมือ เช่น แบบประเมินคุณธรรมภายใน แบบฝึกหัดภาวะผู้นำที่มีใจ และกระบวนการกลุ่มที่ส่งเสริมการเติบโตด้านจิตใจในบริบทต่าง ๆ

2.3 ศึกษาเชิงเปรียบเทียบกับแนวคิดการพัฒนาภายในของวัฒนธรรมอื่น เพื่อขยายความเข้าใจในระดับโลก อาจศึกษาเปรียบเทียบกับ IDGs กับแนวคิดคล้ายกันในวัฒนธรรมตะวันออก เช่น โซฟีส์เต่า คัมภีร์โยคะ หรือการศึกษาอัทมาทางจิตของอินเดีย เพื่อค้นหาแก่นร่วมของการพัฒนาภายในจากมุมมองข้ามวัฒนธรรม

2.4 วิจัยการสื่อสารสาธารณะเพื่อถ่ายทอดแนวคิดการพัฒนาภายใน ควรศึกษาแนวทางในการใช้สื่อสารสาธารณะ (Public Communication) เช่น อินโฟกราฟิก วิดีโอ หรือเกมจำลองสถานการณ์ เพื่อถ่ายทอดแนวคิด IDGs และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ประชาชนในวงกว้าง โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและคนรุ่นใหม่

บรรณานุกรม

- พระมหาชาติรี เชื้อบุญจันทร์, พงษ์ศักดิ์ เพชรสถิต และปัญญาวัฒน์ จุฑามาศ. (2567). แนวทางการจัดการองค์กระดณะสงฆ์ในประเทศไทยภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารสถาบันวิจัยพินิตธรรม*, 11(2), 1–15.
- เมธา หริมเทพาธิป และรวิช ตาแก้ว. (2566). สังคมแห่งการแบ่งปันตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน. *วารสารพุทธมคัศ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม*, 8(1), 54–65.
- เมธา หริมเทพาธิป, ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์ และวัชรารัตน์ สุนทรวนาเวศ. (2566). ภูมิสังคม: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน. *วารสารวิจัยธรรมศึกษา*, 6(2), 64–77.
- สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์, พระเทพวชิรโกศล (เทพธีรวงศ์ ไกรวาสไชยวงษ์) และพระธรรมวชิราจารย์ (สุชาติ หวลจิตต์). (2567). การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาเพื่อพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 6(3), 609–622.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2559). หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ : สำนักงาน กปร.
- ศิริ ถิอาสนา และเสนห์ คำสมหมาย. (2560). อภิธานศัพท์: ศาสตร์พระราชา (ในหลวงทรงสอนอะไร). *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 11(ฉบับพิเศษ), 19–32.
- Ankrah, D., Bristow, J., Hires, D. & Henriksson, J. A. (2023). Inner development goals: From inner growth to outer change. *Field Actions Science Reports*, (25), 82–87.